

**Lect. univ. dr. Gheorghe Butuc,
Facultatea de Istorie, Filosofie și Teologie,
Departamentul de Teologie,
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați,
Centrul de Cercetare Teologică Ortodoxă Interdisciplinară
„Sf. Trei Ierarhi“**

TIMPUL PRIELNIC: KAIROS. IMPORTANȚA PRAZNICELOR ÎN ORTODOXIE *

Abstract: *Time and space are dimensions created by God, distinguishing the created from the uncreated, and simultaneously constituting the framework within which creation progresses toward the fulfilment and perfection of the divine project. For the human being, time and space are, as Father Dumitru Stăniloae sustains, intervals between God's call and man's response.*

Kairos designates the favourable moment / time / appointed liturgical moment. According to Saint Paul, this appointed time corresponds to the Jewish feasts, and for Christians, it is the time of the Church Feasts. Thus, the Feasts of the Church constitute the sacred remembrance, the anamnesis and the direct liturgical actualization of the time redeemed by Christ, who entered our temporal and spatial existence through the Incarnation. The Feasts simultaneously as a call to vigilance and as an invitation to a direct encounter of man with God, through Christ, who became temporal for our sake, so that we may discipline and educate our beings to transcend the confines of fallen time, in order to comprehend the dignity to which we have been summoned by our Creator.

From a theological standpoint, it is essential to recognize that liturgical time is grounded in cosmic time as established by God - not the reverse. The liturgical time does not abolish or suspend cosmic time; rather, it transfigures it qualitatively. It has the power to transform fallen time into redeemed time suffused with the presence of the encounter between man and God, from whose memory the "history of eternity" is shaped.

Keywords: *appointed time, kairos, feasts, Orthodoxy*

* Studiul cu același titlu a apărut într-o variantă restrânsă, sub formă de articol, publicat online la: *Doxologia*, vineri, 25 octombrie (2024), (<https://doxologia.ro/timpul-prielnic-kairos-importanta-praznicelor-ortodoxie>).

Timpul și spațiul sunt dimensiuni create de Dumnezeu, care delimitează creatul de necreat și, în același timp, sunt dimensiuni în care creația dă măsura împlinirii, a devenirii și a desăvârșirii proiectului dumnezeiesc. Între toate, pentru om, timpul și spațiul sunt intervale dintre chemarea lui Dumnezeu și răspunsul omului, spune părintele Dumitru Stăniloae. Adică, timpul și spațiul sunt definitorii atât pentru venirea omului la existență, cât și pentru parcursul devenirii sale de la chip la asemănare cu Dumnezeu¹. Pe scurt, desăvârșirea omului nu este atemporală, nici aspațială/acosmică, ci poartă amprenta timpului și spațiului în care a trăit, cu influențe reciproce: omul imprimat de timpul și spațiul pe care le-a asumat, timpul și spațiul răscumpărate și marcate de energia subiectului care le-a străbătut.

Ca și spațiul, timpul este dimensiune creată, esențială, care participă direct la relația dintre om și Dumnezeu. Este martorul fidel și memoria vie în care rămân înscrise fiecare mișcare, fiecare gând al persoanei umane, dar rămân înscrise în el și „urmele pașilor lui Dumnezeu”. În acest sens, Sfântul Pavel ne îndeamnă să „răscumpărăm timpul” (Ef 5:16), adică să-l imprimăm cu relație vie și conștientă cu Dumnezeu, cu stare de prezență și de conștientă cu toți și cu toate. Suntem chemați la existență într-un anume timp, pregătit anume să ne susțină devenirea. Nu suntem aduși într-un timp sec, vid, care așteaptă să fie umplut cu ceva anume. Dimpotrivă, venim la existență într-un timp memorie, un timp Tradiție vie, plin de conștiințele înaintașilor, plin și de prezența lui Dumnezeu; plin și de memoria căderilor succesive, plin și de energia sfinților².

1. Detaliat la: Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2010, pp. 128-134. Ideea este reluată într-un comentariu contemporan la: pr. Constantin COMAN, *Dreptatea lui Dumnezeu și dreptatea oamenilor*, Editura Bizantină, București, 2006, pp. 286-287.

2. În viziunea patristică, timpul nu este un cadru gol, neutru, ci spațiul viu al istoriei mântuirii, unde omul este chemat la existență pentru a-și împlini vocația. Sfântul Maxim MĂRTURISITORUL afirmă că „timpul a fost creat împreună cu fapăturile, pentru ca în el fapăturile să înainteze spre scopul lor. El este intervalul dat fapturilor spre a-și arăta libertatea în mișcarea către Dumnezeu, pentru ca prin har să se învrednicească de odihna veșnică” (Cf. *Ambigua* PG 91:1084C-1085A; trad. rom.: Sf. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, trad. de pr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și

Timpul nu vine înspre noi nici din viitor, nici din trecut. Timpul vine spre noi la Prezent, direct din Dumnezeu, iar acest prezent este trăit de noi ca *trecutul viitorului sau ca viitorul trecutului* pentru că suntem ființe pe care ne caracterizează mișcarea și tinderea într-un nesfârșită asemănare. Așadar, timpul este în facere continuă, clipă de clipă, și asigură interferența și interacțiunea dintre Dumnezeu și om, dintre văzut și nevăzut, cuprinde paradoxul coexistenței Creatorului cu creatura, dar marchează totodată și distanța dintre ei, așa cum afirmă Sfântul Maxim Mărturisitorul:

„Timpul este măsura mișcării celor create; prin el se arată distanța dintre creat și necreat, dar și posibilitatea ca creatul să înainteze spre Dumnezeu. Căci timpul, mișcându-se continuu, aduce fapăturile la împlinirea rânduită lor de Dumnezeu”³.

De aceea, Biserica atenționează o anume luare aminte asupra timpului invitând atât la o trăire asumată a lui, ca o suită de începuturi, prin starea de prezență continuă, dar și asupra sfârșitului timpului: *Și căutau timp și timp nu a mai fost* (Ap 10:6), limită care ne propulsează într-o altă dimensiune a timpului, o altă stare de viațuire, care depinde ombilical de modul în care am răscumpărat clipele vieții. Peste toate, Biserica propune timpul liturgic ca „instrument” de recalibrare a timpului fizic, o redimensionare calitativă a lui, prin trecerea succesivă și voită, alternativ sau continuu, din timpul fizic în timpul lui Dumnezeu.

de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006, p. 87). Pe aceeași linie, Sfântul Irineu al LYONULUI subliniază că istoria nu este o succesiune de clipe goale, ci un proces recapitulativ al întregii omeniri în Hristos: „Ceea ce s-a pierdut în Adam se recapitulează în Hristos. Fiul lui Dumnezeu a recapitulat în Sine întreaga istorie a oamenilor, ca să aducă din nou la unitate tot ce este risipit prin păcat și să ne dăruiască, prin comuniunea cu El, intrarea în viața lui Dumnezeu” (Cf. *Adversus Haereses*, III, 18, 1, SC 211, pp. 346–350; trad. rom.: SF. IRINEU AL LYONULUI, *Împotriva ereziilor. Combatere și răsturnare a gnozei cu nume mincinos*, traducere, introducere și note de Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1997, p. 201). Astfel, omul nu intră într-un „timp vid”, ci într-un „timp memorie”, purtător al experienței înaintașilor, al căderilor și al sfințeniei, unde libertatea și comuniunea se împletesc într-o tradiție vie care îl conduce spre împlinirea lui în Dumnezeu.

3. Cf. SF. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Thalassie*, trad. pr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1983, p. 97.

Altfel zis, Biserica prin cultul ei propune timpul ca mijloc al întâlnirii, al dialogului neîntrerupt, prin Limbajul de Taină dintre om și Dumnezeu, dintre noi, unii cu alții și dintre Dumnezeu, oameni și creația întreagă⁴. Este vorba despre o conectare relațională pluridimensională în care ne putem depăși strânsorile și limitările date de timpul căzut pentru a descoperi adevărata noastră potențialitate.

În acest sens, Biserica marchează timpul fizic, cu spirala lui descendentă ce ne apropie cu fiecare clipă de mormânt, cu timpul liturgic a cărui spirală este ascendentă și sabotează calitativ limitările timpului fizic/abstract, nedesființându-l, ci lărgindu-l și deschizându-l spre veșnicie. Practic, prin prezența lui Dumnezeu, timpul veșnic relaționează și el cu timpul fizic transformându-se în timp relație, ontologie a devenirii făpturii în chipul Creatorului. De fapt, pe această linie refacem timpul Raiului, timpul cosmic al începuturilor, dar de pe altă treaptă, nu de la Adamul cel vechi și căzut, ci de la Adamul cel nou, dar nici din pruncia nevinovată a umanității din Eden, ci din iadul căderilor prăpăstioase.

„Timpul nu e ceva contrar eternității, o cădere din eternitate, dar nici o eternitate în desfășurare. Eternitatea dumnezeiască, fiind viață în plenitudine, ca dialog al iubirii eterne și desăvârșite între subiecte care sunt perfect interioare unul altuia, poartă în ea posibilitatea timpului, iar timpul, posibilitatea împărtășirii de eternitate”⁵.

Praznicele Bisericii sunt rememorarea, anamneza și activul direct al timpului restaurat de Hristos, Cel întrupat în timpul și spațiul nostru. Praznicele sunt deodată atenționare și invitație la întâlnirea directă a omului cu Dumnezeu prin Hristos cel intrat în timpul istoric pentru noi, ca să ne școlim ființele să se dezmărginească de poverile timpului căzut pentru a înțelege demnitatea la care am fost chemați de Creatorul nostru. Praznicele sunt prilejuri și privilegii în care învățăm

4. Vezi: Dan STREZA, „Aspecte ontologice ale timpului liturgic”, în: *Revista Teologică*, 3 (2018), pp. 45–63.

5. Pr. D. STĂNILOAE, „Timp și temporalitate – perspective ale teologiei ortodoxe și ale cosmologiei contemporane”, în: *Ziarul Lumina*, 20 iulie (2012) (<https://ziarullumina.ro/societate/religie-si-stiinta/timp-si-temporalitate-perspective-ale-teologiei-ortodoxe-si-ale-cosmologiei-contemporane-76107.html>, accesat 4 septembrie 2025).

cum să stăm în relație cu Dumnezeu. În Praznice, Dumnezeu Însuși se coboară la noi să ne întâmpine căutările, să ne lumineze nedumeririle, să ne lărgească înțelesurile, să ne vindece anchilozările minții, să ne deblocheze gândurile devenite clișee și să ne bucure viața pe care ne-o împărtășește continuu. Prin urmare, Praznicele Bisericii sunt socotite școala veșniciei coborâtă în timp, de la care învățăm cum să petrecem împreună cu Dumnezeu, în același timp, în același spațiu, fără amestecare și fără despărțire. El coboară la noi, ca noi să învățăm cum să urcăm la El. De aceea, majoritatea Praznicelor durează opt zile, semn al zilei a opta, a zilei fără de sfârșit, după care însetează toată creația, ca timp al împreună petrecerii noastre cu Dumnezeu, pentru că purtăm în ontologia noastră tinderea și compatibilitatea cu ea. În definitiv, Praznicele sunt mistagogia dumnezeiască prin care învățăm cum să folosim toată creația dată nouă de Dumnezeu⁶.

Pericolul mare este secularizarea Praznicelor, fie prin formalism, care înseamnă o relativizare a Prezenței directe a lui Dumnezeu, fie prin transbordarea timpului liturgic în timp fizic, fie prin convertirea înțelesurilor lor înalte la nevoile noastre mărunte. Astfel, Praznicele Lui devin praznicele noastre, în care îl loc să-l slăvim pe El ne omagiem pe noi. Și în loc să urcăm noi în timpul lui Dumnezeu, transformăm timpul lui Dumnezeu în timpul plăcerilor și satisfacțiilor noastre de tot felul. Concret, vedem aceasta în limitarea zilelor de prăznuire, în scurtarea slujbelor, în împopoțonarea artificială a lor, prin adăugarea de adjuvante mercantile⁷.

6. Într-o teză amplă de doctorat a Iulianei TIMOFTI, intitulată *Sărbătoarea Întâmpinării Domnului – Istoric și Imnografie. Elemente de Teologie și Spiritualitate Liturgică*, susținută la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, în anul 2024, se analizează în detaliu legătura dintre praznicele Bisericii și timpul liturgic. Autoarea subliniază că sărbătorile Bisericii nu sunt doar rememorări ale evenimentelor mântuitoare, ci momente în care timpul este restaurat și redimensionat prin Hristos. Acestea sunt ocazii în care credincioșii sunt invitați să participe activ la lucrarea mântuitoare a lui Hristos, trăind în comuniune cu Dumnezeu și întreaga creație.

7. Detalii la: Vasile VLAD, „Aspecte ale secularizării în perspectiva teologiei ortodoxe”, în: *Taină și Mărturisire*, Lucrările Simpozionului Internațional Taină și Mărturisire, Caransebeș, 13-14 mai 2013, Editura Artpress Timișoara și Editura Episcopiei Caransebeșului, Caransebeș, 2014, pp. 249–264.

Aminteam de Sfântul apostol Pavel care ne îndeamnă să răscumpărăm timpul (Ef 5:16) sau să negustorim timpul, dând timp fizic pentru timp plin de esență de viață; timp pierdut pentru timp asumat; timp căzut pentru timp restaurat. Este permanenta luptă, în „valea plângerii” (Ps 84: 6), dintre *kronos* și *kairos*, dintre timpul favorabil/oportun și timpul fizic măsurat de ceas (de aici cronologie, cronometru). Locul unde negustorim sau răscumpărăm timpul/kronos este Biserica cu Praznicele/Sărbătorile ei în timpul prielnic/kairos. Acest timp prielnic, potrivit Sfântului Pavel, este timpul sărbătorilor de la evrei, iar pentru creștini este timpul Praznicelor Bisericii. Zice psalmistul: „*Făcut-ai luna spre vremi*” (Ps 103:21). Adică, făcut-ai luna spre a ști vremile, soroacele, momentele speciale din timp. Iar aceste momente speciale din timp, pentru un evreu erau sărbătorile (moedim). De fapt, psalmistul face un comentariu la cartea Facerii, ziua a patra unde stă scris: „*Si a zis Dumnezeu: Să fie luminători pe tăria cerului, ca să lumineze pe pământ, să despartă ziua de noapte și să fie semne ca să deosebească anotimpurile, zilele și anii*” (Fc 1: 14)⁸. Adică, pentru a ști când să facem Praznice/Sărbători și adunările liturgice. Aplicat la viața cultică a Bisericii înseamnă că cele șapte Laude se fac ținând cont de lună și de soare, nu de ceas⁹.

8. Vezi comentariul Sf. VASILE CEL MARE, *Omiliile la Hexaemeron*, traducere, introducere și note de Pr. Dumitru Fecioru, col. *Părinți și Scriitori Bisericești* 17, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986, pp. 135-140.

9. În teologia creștin-ortodoxă, timpul are o dimensiune dublă: cronologică (kronos) și calitativ-sacramentală (kairos). Sfântul Apostol Pavel îndeamnă creștinii să „răscumpere timpul” (Ef 5:16), subliniind că timpul pământesc poate fi transformat prin comuniunea cu Dumnezeu în timp sacru. Această transformare se realizează în mod privilegiat în cadrul liturghiei și al Praznicelor Bisericii, care marchează momente kairotice, favorabile întâlnirii omului cu Dumnezeu. Alexander SCHMEMANN afirmă că liturghia este locul în care „timpul pământesc devine timp sacru”, iar prin sărbători și slujbe, Biserica transformă kronos-ul în kairos, făcând prezentă veșnicia în timpul cotidian (Cf. *For the Life of the World: Sacraments and Orthodoxy*, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, New York, 1973, p. 45). De asemenea, Paul TILLICH, în capitolul „Kairos and Logos” din *The Interpretation of History*, subliniază importanța momentelor kairotice, puncte decisive în istorie în care timpul măsurat este pătruns de intervenția divină (Cf. *The Interpretation of History*, Charles Scribner's Sons, New York, 1936, p. 78). Astfel, Praznicele Bisericii nu sunt

Așadar, *kairos* este momentul/timpul favorabil/prielnic liturgic. În acest sens, în tipikonul Bisericii avem expresia indicativă numită „luarea vremii/timpului”, care desemnează a lua binecuvântare de la cel mai mare, cel care prezidează slujba, pentru *Kairos*, pentru că a sosit timpul prielnic pentru slujba respectivă. Nu cel mai mare fixează timpul prielnic, ci el dă binecuvântarea pentru momentul care a sosit, potrivit mersului timpului cosmic, așa cum l-a făcut Dumnezeu. Altfel zis, a sosit momentul prielnic să ne întâlnim cu Dumnezeu, așa cum ne-a zis El că vine la noi. De aceea, indicațiile tipikonului spun exact care este timpul potrivit pentru vecernie, pentru miezonoptică, pentru utrenie, pentru Liturghie și pentru fiecare din cele șapte Laude ale Bisericii; timp/moment pe care nimeni nu-l poate modifica. Este timpul la care Dumnezeu vine la întâlnirea cu noi, la un timp bine rânduit și bine identificat (ca să nu-l ratăm), pe care îl așteptăm cu mare emoție și-l trăim cu mare atenție¹⁰. El fixează condițiile întâlnirii noastre cu El, nu noi. Cine nu-i prezent sau nu vine a ratat întâlnirea. Va trebui să aștepte următoarea șansă. Noi suntem chemați în timpul Lui, nu El în timpii noștri. Noi în condițiile Lui, nu El în condiționările noastre. El stabilește regulile, nu noi. Altfel suntem în filmul nostru, nu în rândurile Lui.

La Sfânta Liturghie se observă cel mai limpede această binecuvântare pentru *kairos*, când diaconul cere de la proestos binecuvântarea rostind stihul din psalm care zice: „*Vremea/kairos este să lucreze Domnul (că oamenii au stricat legea ta)*” (Ps 118:127). Dativul substantivului din textul original al acestui verset este foarte important. Cine face? Cui face? Pentru cine a sosit timpul prielnic? Traducerea

doar repetiții cronologice, ci intrări reale în timpul prielnic al lui Dumnezeu, prin care omul răspunde chemării divine și „răscumpără” timpul căzut. De aceea, Sfântul Maxim Mărturisitorul explică că timpul creat nu este vid, ci o dimensiune a comuniunii cu Dumnezeu, iar participarea la viața liturgică constituie intrarea în *kairos* (PG 91, 1076–1080).

10. Detalii la: Arhimandrit Job GETCHA, *The Typikon Decoded: An Explanation of Byzantine Liturgical Practice*, trad. pr. Paul Meyendorff, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, NY, 2012, pp. 45-47; Michel NAJIM și T. L. FRAZIER, *Understanding the Divine Liturgy: A Guide for Participating in the Divine Liturgy of St. John Chrysostom* (Los Angeles: Nouthetic Press, 2001), pp. 12-13.

poetică a patriarhului Nicodim Munteanu se apropie mai mult de adevăratul înțeles: „*Venit-a vremea să lucreze Domnul*“. Adică a sosit vremea/timpul pentru Domnul să facă ceva, nicidecum că vremea este să facem noi ceva/slujbă Domnului, cum greșit se înțelege adesea. Mai detaliat, noi oamenii am ajuns atât de căzuți încât nu mai putem face nimic vrednic de Domnul. E momentul prielnic să faci Tu, Doamne, ceva cu noi. Singura șansă este dacă intervii Tu, personal, Acum. Toți au stricat legea Ta și și-au bătut joc de noi, toți ne-au mințit și ne-au depărtat de Tine. Doar Tu mai poți face ceva. De aceea, timpul prielnic/kairos este timpul Praznicelor, timpul școlirii noastre la Școala înțelesurilor dumnezeiești despre El, despre noi și despre întreaga creație. Învățăm de la El cum să lucrăm, cum să trăim ca să devenim precum El¹¹.

„Formula de început a Liturghiei, *Kairos tou poiesai to Kyrio* («Este vremea ca Domnul să acționeze»), semnifică nu timpul cronologic (*chronos*), ci momentul prielnic (*kairos*) în care Domnul Însuși intră în adunarea poporului Său”¹².

Ce spune această realitate pentru săvârșitorii Sfintei Liturghii, care nu sunt doar clericii din altar, ci toată comunitatea prezentă? Că ei sunt doar slujitori ai Tainei, nu săvârșitorii ai Tainei, la Liturghie și la toate slujbele și rânduielile cultice ale Bisericii¹³. Nu-i facem noi ceva lui Dumnezeu, ci El ne face nouă. Adică, Hristos este săvârșitorul Tainelor, nu noi. Pe condițiile Lui, nu pe condițiile noastre. Într-o imagine foarte sugestivă, unii clerici, când slujesc la sfânta masă, nu se așază central, ci cât mai lateral, ca să-i lase locul din centru lui Hristos, Cel Prezent în chip nevăzut, adevăratul săvârșitor al Tainelor. Noi suntem doar colaboratorii Lui, martori ai lucrării uimitoare a lui Dumnezeu cu noi, așa cum spune Sfântul Pavel: „*Căci Dumnezeu este cel ce lucrează în voi și ca să voiiți și ca să săvârșiți, după a Lui bunăvoință*“ (Flp 2:14). Noi doar

11. Detalii la pr. A SCHMEMANN, *Introducere în teologia liturgică*, trad. ieromonah Vasile Bârză, Editura Sofia, București, 2009, p. 100.

12. Cf. Arhim. Job GETCHA, *The Typikon Decoded*..., p. 45.

13. M. Francis MANNION, observă că „liturghia nu este doar o activitate umană, ci una cosmică: întreaga creație – cosmosul, natura, istoria și îngerii – este consacrată liturgic, cf. „Bringing the Cosmos to Liturgy“, in: *Antiphon: A Journal for Liturgical Renewal*, 6, nr. 2 (2001), pp. 12-19.

ne dăm acordul, dar trebuie să prindem timpul/momentul prielnic, cu înțelesul potrivit, atunci când El vine să fie împreună cu noi.

Așadar, pentru creștini, ca și pentru evrei¹⁴, timpul favorabil/prielnic este timpul Praznicelor. Momentele cheie ale timpului prielnic pentru lucrarea Domnului sunt ritmate de timpul cosmic așa cum l-a creat Dumnezeu, cu fazele lui esențiale: miezul nopții – întunericul maxim, simbol al răului, sabotat de rugăciunea/privegherea (miezo-noptica) intimată cu Dumnezeu: „*Iată Mirele vine în miezul nopții și fericită e sluga pe care o va găsi priveghind*” – răsăritul și apusul soarelui, atunci când se îngână ziua cu noaptea pentru că Iisus Hristos este Lumina cea adevărată și seara/noaptea și dimineața/ziua. Aceste ritmuri sunt date de alternativa zi-noapte/noapte-zi, care mută timpul prielnic la ore diferite, în funcție de această alternanță, nu în funcție de ceas. În acest sens, ar fi de dorit să ne uităm la calendarul evreiesc, care fixează exact ora începerii sabatului, vineri seara, în funcție de înserare, de apariția primelor trei stele, care nu pot coincide cu aceeași oră, indiferent de anotimp¹⁵.

Teologic, trebuie să știm că baza timpului liturgic este timpul cosmic așa cum l-a zidit Dumnezeu, nu invers. Timpul liturgic nu anulează timpul cosmic, nici nu-l suspendă, ci doar îl redimensionează calitativ. Îl poate face din timp căzut, timp (răs)cumpărat, timp plin de prezența întâlnirii dintre om și Dumnezeu, din memoria căruia se creează „istoria veșniciei”.

„*Liturghia timpului* a fost păstrată în Biserică din necesitate alături de Euharistie. Euharistia nu înlocuiește liturghia timpului, deoarece prin natura ei, ea este manifestarea în acest eon a altui Eon, este împărtășirea credincioșilor din viața veșnică, din Împărăția lui Dumnezeu deja venită cu putere. Deci, Euharistia nu poate desființa *liturghia timpului*, pentru că atunci timpul ar fi golit și privat de semnificație, nu ar fi nimic altceva

14. Pentru o viziune contemporană asupra timpului la evrei și la elini a se vedea: O. CULLMAN, *Le Christ et le Temps*, Delachaux et Nestlé, Paris, 1947 (trad. engl. Westminster, 1951).

15. „Ziua evreiască începe la apusul soarelui și se încheie la apariția a trei stele vizibile pe cer”, cf. *Jewish Encyclopedia*. „Calendarul evreiesc” (<https://www.jewish-encyclopedia.com/articles/3921-ca>). Detalii complete în lucrarea consacrată a lui Abraham CHILL, *The Jewish Calendar and Its History*, Jewish Publication Society, New York, 1968.

decât intervale între celebrările Euharistiei. Astfel, noul cult (creștin), un cult eshatologic în cel mai profund sens al cuvântului, necesită pentru împlinirea sa reală includerea în ritmul timpului și combinarea sa în acest ritm cu *liturgia timpului*, ca afirmare a realității lumii pe care Hristos a venit să o mântuiască¹⁶.

Sabatul evreiesc, ca și Praznicele creștinilor sunt asemănate cu o Doamnă care vine la noi în alai de nuntă și ea trebuie așteptată, întâmpinată, primită și escortată la plecare, așteptând apoi revenirea ei la timpul prielnic/kairos. De aici, tot ritualul așezării și ridicării icoanei Praznicului de la iconostas, la ortodocși, în ritual public, marcând vizibil venirea, prezența și sfârșitul Praznicului, a timpului prielnic. Și, pentru a nu confunda ziua de Sabat sau zilele de Praznice cu Cel ce trebuie cinstit prin Sabat/Praznice aducem mărturie un text sugestiv al Sfântului Maxim Mărturisitorul:

„Căci nu a poruncit Dumnezeu să se cinstească Sâmbăta, începuturile lunilor și sărbătorile fiindcă a voit să fie cinstite anumite zile de către oameni. În felul acesta i-ar fi învățat prin porunca Legii să slujească făpturii în locul Făcătorului, făcându-i să-și închipuie că zilele sunt venerabile prin fire și de aceea trebuie să li se aducă închinare. Dumnezeu, însă, a indicat simbolic că El este Acela Care trebuie cinstit prin zile. Căci El este Sâmbăta, ca cel ce e repaosul sufletului după ostenele în trup și odihna după străduințele pentru dreptate. El este Paștele fiindcă slobozește pe cei ținuți în robia amară a păcatului. Dar este și Cincizecimea, ca început al lucrurilor și ca rațiune, întru Care se cuprind toate prin fire¹⁷.

De aceea s-au făcut cei doi luminători, soarele și luna, ca să știm exact când să facem moedim/sărbătorile. Adică timpul prielnic când trebuie să ne prezentăm în fața Domnului. Prin urmare, slujbele nu se

16. Alexander SCHMEMANN, *Introducere în Teologia Liturgică*, trad. ierom. Vasile Bârză, Editura Sofia, București, 2009, p. 139. La Schmemann, expresia „liturgia timpului” vrea să corecteze viziunea exagerată a unor liturgiști moderni, care fac din cultul Bisericii primare un cult eminent eshatologic, rupt oarecum de timp și fără nicio legătură cu istoria cultică iudaică. În special, G. DIX este foarte radical în această privință (cf. *The Shape of the Liturgy*, Dacre Press Westminster, 1945, p. 325 sq). Toată problematica expresiei „liturgia timpului” este dezbătută de Schmemann în: *Introducere în Teologia Liturgică*, pp. 131-140.

17. SF. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie, Filocalia 3*, trad. Dumitru Stăniloae, Editura Apologeticum, București, 2005, pp. 487-488.

fac după cronometru, după timpul abstract, măsurat de cifre, ci după timpul schimbător al lunii, soarelui și stelelor¹⁸. Omul antic, fără ceas, își ritma viața după timpul cosmic. Omul modern însă, are tendința să ignore ritmurile cosmice, date de soare, lună și stele, din cauza timpului abstract, al cifrelor și din cauza luminilor artificiale care-i dau impresia unei lumini continue, indiferent de noapte și zi. Din păcate, acest timp abstract și luminile artificiale, aduse în spațiul și timpul bisericii modifică drastic percepția Praznicelor și, implicit, modul întâlnirii cu Dumnezeu. Tocmai de aceea, Biserica trebuie să țină cu dinții de timpul cosmic cu ritmurile lui pentru timpul prielnic cu bucuriile lui¹⁹.

Timpul abstract este timpul economic care măsoară orele de muncă. Există și un timp psihologic și unul astronomic etc., dar toate aceste măsurători ale timpului trebuie să se subscrie timpului cosmic (pentru a ieși din multele bulversări și devieri existențiale), care ordonează timpul lui Dumnezeu: *kairos*²⁰, pe care Biserica, prin

18. Joseph RATZINGER (Papa Benedict al XVI-lea) subliniază că „timpul este mai întâi de toate o realitate cosmică. Mișcarea de rotație a soarelui și a lunii dă existenței ritmul pe care îl numim timp [...]”. Data Paștelui – duminica de după prima lună plină a primăverii – leagă împreună cele două mari forțe cosmice de ordonare a timpului: calendarele solar și lunar“, cf. *The Spirit of the Liturgy*, Ignatius Press, San Francisco, 2000, pp. 92-95.

19. Această conștiință se vede clar în tradiția ortodoxă, unde timpul liturgic „este rezultatul sintezei dintre variabilitatea ciclului lunar și datele fixe ale anului solar, ceea ce arată o profundă conștiință teologică a cosmosului și a ritmurilor sale (cf. Nikolaos ASPROULIS, „Time and Liturgy: The Orthodox Christian Perspective“, in: *HTS Theologiese Studies / Theological Studies*, 75, nr. 1 (2019) (<https://doi.org/10.4102/hts.v75i1.5310>). Această logică nu este una modernă, ci străveche: Beda VENERABILUL arată că „Paștele trebuie să cadă în duminica de după prima lună plină care urmează echinocțiului“, unind astfel mișcările celor doi luminători cu celebrarea mântuirii (cf. *The Reckoning of Time*, translated by Faith Wallis, Liverpool University Press, Liverpool, 1999, p. 45). La rândul său, Jerzy SZYMIK afirmă că „liturgia creștină integrează timpul cosmic – ritmul repetitiv al soarelui și al lunii – cu timpul istoric, conferindu-i o semnificație mântuitoare (cf. „The Salvific Dimension of Time in the Christian Liturgy“, in: *Verbum Vitae* 38, nr. 1 (2020), pp. 197-214 (<https://doi.org/10.31743/vv.11460>)).

20. În acest sens, Michał GIERYCZ arată că „*kairos* este timpul deciziei etice și spirituale, un moment de plinătate în care omul este chemat să răspundă lui Dumnezeu. Neglijarea acestei decizii înseamnă a trata timpul mântuitor ca pe un *kenos* (gol, zadarnic). Astfel, *kairos* nu se identifică nici cu cronologia economică, nici

Praznicele ei ar trebui să-l propună și să-l parcurgă cu multă acuratețe²¹.

Tempul cosmic nu este rupt de timpul astronomic, ci sunt împletite și implicate reciproc. Materia celor șapte Laude este timpul cosmic, nu timpul nostru. Biserica însă nu poate avea alt timp decât timpul lui Dumnezeu, pentru că noi, în cultul Bisericii, lăudăm pe Dumnezeu Creatorul și creația Lui. Adică, punându-ne în acord cu ritmurile creației Lui, așa Îl cinstim pe Creatorul nostru. Nu mergând pe contrasens, cu slujbele pe care le facem când vrem noi. Respectând realitatea așa cum este ea, înțelegând-o și netransgresând legitățile ei, cinstim pe Dumnezeu în cel mai deplin mod²².

În cult nu ne putem face nicicum voia noastră, altfel contrazicem cererea din rugăciunea „Tatăl nostru”: „*Facă-se voia Ta*” (Mt 6:10). Dumnezeu ne spune exact care este voia Lui prin răsăritul soarelui și apusul lui. Din păcate, formalismul ne-a dus în situația ca nici măcar să nu ne mai întrebăm de toate aceste sensuri. Dar Isaia prorocul ne

cu timpul psihologic, ci cu o intervenție divină care conferă sens existenței, cf. “Time in Spirituality”, în: *Studies in East European Thought*, 72, nr. 4 (2020), pp. 341-358, (<https://doi.org/10.1007/s11212-020-09378-0>).

21. Tocmai de aceea, cultul ortodox nu se încadrează în *Kronos*, timpul care se scurge, ci în *kairos* – timpul sfințit. John A. PECK explică limpede: „În cultul ortodox, *kairos* este «plinătatea timpului» și momentul de intrare în prezența lui Dumnezeu. Liturgia nu se desfășoară în *chronos*, ci în *kairos* – timpul cosmic transfigurat, în care prezentul devine purtător de veșnicie, cf. “Time and Eternity in Orthodox Worship”, în: *Journal of Orthodox Christian Studies* 3, nr. 2 (2020), pp. 145-160.

22. După cum arată părintele Doru COSTACHE, o perspectivă integratoare asupra cosmosului – care combină înțelegerea științifică a timpului și structura teologică a creației – evidențiază faptul că „timpul cosmic nu este doar un cadru fizic, ci un mod în care realitatea creată reflectă ordinea divină, iar respectarea acestor ritmuri în cultul Bisericii permite omului să participe la armonia lui Dumnezeu cu creația”, cf. “The Cosmology of David Bohm: Scientific and Theological Significance”, în: *Theology and Science* (2024), pp. 204-220. Detalii pe acest subiect la: Dan A. STREZA, “The Orthodox Liturgical Year and Its Theological Structure”, în: *HTS Teologiese Studies/Theological Studies* 77, nr. 4 (2021), pp. 1-9; Daniel MUNTEANU, “Cosmic Liturgy: The Theological Dignity of Creation as a Basis of an Orthodox Ecotheology”, în: *International Journal of Public Theology* 4, nr. 3 (2010), pp. 332-344; Brandon GALLAHER, “Chalice of Eternity: An Orthodox Theology of Time”, în: *St. Vladimir’s Theological Quarterly* 57, nr. 1 (2013), pp. 5-35; Jane M. DEVYVER, “The Experience of Time and Eternity in Orthodox Worship”, în: *Saint Andrew Greek Orthodox Church* (2014).

avertizează: „*Vai de cei ce zic răului bine și binelui rău, care numesc lumina întuneric și întunericul lumină, care socotesc amarul dulce și dulcele amar*” (Is 4:20)²³. Cine face această întoarcere pe dos? Diavolul. El contrazice sensurile, așa cum a făcut-o cu protopărinții noștri, atunci când le-a zis înșelător: „*Nu, nu veți muri!*” (Fc 3:4). Adică, Dumnezeu vă minte, eu vă spun adevărul. Cu alte cuvinte, Dumnezeu este rău, eu, diavolul sunt bun. Și l-au crezut protopărinții și îl credem în continuare, ori de câte ori inversăm sensurile, legitățile și polii creației, după interesele și plăcerile noastre. Acesta este păcatul împotriva Duhului Sfânt, când spunem că albul e negru și negru e alb, când spunem că binele e rău și răul e bine. „Cine răstoarnă ordinea stabilită de Dumnezeu în creație, acela se face părtaș la lucrarea diavolului²⁴”.

În consecință, evitând extremele de orice fel, venim cu grijă și dor la Praznicele Bisericii, la timpul prielnic: *kairos*, pentru întâlnirea cu Domnul: un mare privilegiu de care nu ne putem sătura vreodată!

23. În acest sens, SFÂNTUL GRIGORIE DE NYSSA avertizează: „Diavolul a amăgit pe om, făcându-l să creadă că răul este bine și că binele este rău” (*De hominis opificio*, PG 44, 193C).

24. SF. MAXIM MĂRTURISITORU, *Ambigua*, PG 91:1070D.